

הגאון רבי זלמן נחמיה גולדברג שליט"א

בענין הזכויות היוצאות מן העבודה

כבוד הרה"ג ר' אשר פלג שליט"א

יקרת מכתבו קבלתי ובו ארבע שאלות חכם בעיניי חו"מ ואבוא על סדר דבריו:

שאלה א.

מוהל שמלמד אחרים למול ועשה המלמד תנאים עם התלמידים שלא ימולו בעיר שגר המלמד אם מועיל התנאי ואם מחוייבים לקיים התנאי, ואת"ל שלא מתחייבים מה תקנה יש למלמד שלא יסיגו התלמידים גבולו.

תשובה:

אדם יכול להתחייב חיובי תשלומים שאינו חייב בהם מן הדין וכמו שמצינו שאדם יכול להתחייב תוספת כתובה יותר ממה שחייב מצד הדין, וכבר נתקשו תוס' כתובות נד, ב, ד"ה אע"פ איך מועיל קנין להתחייב והרי מפורש בגמ' ב"ב דף ג' שהמתחייב בקנין לחלק חצר שאין בו כדי חלוקה אין הקנין מועיל שהוא קנין דברים, וביאור קנין דברים כך הוא שזה שמועיל קנין להקנות לחבירו חפץ שלו אין הסיבה שיש מצוה לאדם לקיים מה שנתחייב בקנין דאין מצוה כזו בתורה אלא יסוד הקנין הוא שיש לאדם בעלות על חפצו לעשות בו כל מה שירצה ויכול להעבירו לאחר שאחר יהיה בעל החפץ וכל שהחליט ברצונו מועיל להעביר החפץ לבעלות אחרים רק שרצון של אדם לא די במה שיאמר בפיו שאף שאומר כן אין כאן רצון מוחלט ודרך אדם שבא לקנות או למכור שרגע חושב שכדאי לקנות ורגע חוזר וחושב שאולי לא כדאי או שאולי עדיף לקנות

חפץ אחר בכסף וכדומה ולכן צריך קנין והיינו שעושה פעולה שיודע אדם שאחר פעולה כזאת אין אפשרות לחזור ואע"פ כן עושה הקנין זה מראה על רצון מוחלט להקנות כך ביארו האחרונים [החזו"א דבר אברהם ועוד גדר הקנין] [ומטעם זה מובן למה המקדיש קונה באמירה לבד שאמירתו לגבוהה כמסירתו להדיוט משום שכל שהקדיש חייב לקיים דיבור ואסור לחזור בו משום נדרי מצוה וכל שאסור לחזור בו שוב יש בדיבורו גמירות דעת ונעשה בפועל החפץ קדוש].

ומעתה המקנה חפץ לחבירו בקנין אם בפועל לא יתן לו החפץ עובר המקנה באיסור לאו דלא תגזול.

ומטעם זה שייך קנין רק כשמעביר בעלות אבל המקנה לחבירו דבר ולא העביר לו בעלות כגון שמקנה לו מה שנתרצה לחלוק חצר שאין בו דין חלוקה הרי לא העביר לו בקנין בעלות יותר ממה שיש לו שותפות בחצר, ונמצא שהקנה לו הבטחה ואין קנין מחייב לקיים הבטחה, ולכן אין דרך לקנות בחלוקת חצר אלא בשקנו מידו ברוחות שהיינו ששותף אחד מקנה חלק מה שיש לו בעלות בצד מזרח החצר שיהיה כולו של השני והשני מקנה לראשון כל מה שיש לו בצד מערב ובקנין כזה קנו כל אחד חלק בחצר.

ומטעם זה נוסח שטר מכירה כך הוא "שדי מכורה לך" "שדי נתונה לך" והיינו

בחוו"מ סימן צ"ז סט"ו שאין כופין את הלוח להשכיר עצמו למלאכה כדי לשלם חוב, הרי שאין למלוה זכות בגופו של הלוח לגבות מגופו החוב וא"כ אין כאן שיעבוד. ונראה שלא קשה שטעם הדבר שאין כופים אדם להשכיר עצמו לפרוע חובו מבואר שם בסמ"ע בסקכ"ט מטעם כי לי בני ישראל עבדים, ועיין שם בשער משפט סימן צז סק"ג שכתב בשם תשובת הרא"ש שנלמד מקרא ונמכר בגניבתו ולא בחוב אחר, והרי פועל יכול לחזור מטעם שנאמר כי לי בני ישראל עבדים ולא עבדים לעבדים וכל שנכוף אותו לעבוד בלי אפשרות של חזרה הרי זה עבד והרי אין מוכרין לעבד עבור חוב חוץ מחוב של גניבה, ובגמ' ב"מ דף י' אמרו שם המגביה מציאה לחבירו לא קנה שזה כתופס לבעל חוב במקום שחב לאחרינא, והקשו א"כ למה בשכר פועל ללקט מציאות זכה בעל הבית, ותירצו שאני פועל דידו כיד בעל הבית, והקשו הרי פועל יכול לחזור בו הרי שאין ידו כיד בעל הבית, ותירצו שזה שיכול לחזור אין הטעם משום שאין ידו כיד בעל הבית אלא גזירת הכתוב שיכול לחזור כדי שלא יהיה עבד אבל כל כמה דלא חזר בו ידו כיד בעל הבית ע"כ. והמתבאר מגמ' זו שבאמת זכה וקנה השוכר גוף הפועל לו אלא שגזרת הכתוב שאף שקנה נתנה לו תורה רשות לחזור אבל כל זמן שלא חזר הרי הפועל כוחו שייך לבעל הבית, וא"כ גם אנו נאמר שכל שמתחייב תוספת כתובה לאשה זיכה לה זכות ושיעבוד על גופו שתגבה מכוחו ומלאכתו התוספת, וכל שזכתה בזה שוב יכול לשעבד גם נכסים שיקנה, ואף אם יחזור בו האיש ולא ירצה לעשות מלאכה לפרוע חוב התוספת מ"מ חל השיעבוד דאיקני על נכסים שקנה אח"כ.

ומעתה לנידון דידן שמתנה הרב עם תלמידו שמלמדו אומנות המילה אבל התלמיד מתחייב לא למול בעירו של

שמתחס לשי ולשון הוה אבל אם יכתוב אתן לך שדי "אמכור לך שדי" אין זה אלא הבטחה ואין כאן קנין.

ולפי זה כתבו תוס' בכתובות ריש אע"פ שאיך יתכן שעני יתחייב ליתן תוספת כתובה שהרי אינו מעביר בעלות כלל ורק מבטיח לשלם תוספת והרי זה קנין דברים, ובשלמא עשיר המתחייב היינו שמעביר לאשה שיעבוד על נכסיו דהיינו זכות בנכסים שלו שיהיו שלה לענין לגבות התוספת וכל שחל השיעבוד נכסים יכול לשעבד גם נכסים שיקנה, שלהוסיף שיעבוד ניתן גם על דבר שלא בא לעולם, אבל עני שאין לו מה לשעבד רק מה שיקנה זה אינו בכלל שיועיל דבר שלא בא לעולם ותירצו שמצינו שמתנה שומר חנם להיות כשואל בקנין והיינו שמקנה שיעבוד על גופו, וכוונת התוס' פירש הרע"א בדו"ח שכתב ליישב מה שהקשה המהרש"א שמה ראייה ממתנה שומר חנם להיות כשואל אולי מדובר בעשיר שמשעבד קרקע שלו, ותירץ הרע"א שלא יתכן לפרש כן מאחר שקיימל"ן שאין נכסי שומר משתעבד משעת משיכה של הפקדון אלא משעת מיתת הבהמה וא"כ לא יתכן לשעבד קרקע שיחול הקנין לאחר ל' שקיימל"ן שאין קונים אלא בקנין שלא כלה כשמגיע זמן הקנין אבל קנין סודר שכלה אין קונים לאחר זמן ובע"כ שזה שקנו מהשומר חנם להיות כשואל היינו ששיעבד גופו לשמור כשואל וכל שנעשה שומר לשמור כשואל חיובה תורה לשלם, הרי שניתן לשעבד גופו, לכן ניתן לשעבד גופו שתזכה האשה בגופו לגבות ממנו סכום התוספת, וכל שחל חוב שוב אפשר לשעבד גם נכסים שיקנה "דאיקני" קני.

ונראה ששיעבוד גופו היינו שזוכה האשה בעלות על גופו לגבות מכוחו סכום התוספת ולכאורה קשה על זה הרי נפסק

הלאריך בפרט הזה עכ"פ לר"י בודאי אין איסור בדבר.

והנה בתשובת חת"ס יור"ד סימן ט ד"ה והנה ז"ל: והנה בנידון שלפנינו במה שיש בינו לבין ר' חיים שוחט שר' חיים מכחישו ואומר שנשבע בפועל [שמקבל עליו לא לשחוט בלי ידיעתו של ר' חיים בכפרים השייכים לר' חיים] וכו', ועוד כבר כתבתי דבנדון שלפנינו אפילו לא נשבע מ"מ חייב לקיים תנאו שע"מ כן נתן לו תעודתו והרי הוא עובר על לאו דלא תעשוק שכר עני ואביון שזה מכלל שכר פעולתו של ר' חיים שלא יפסיד אותו וא"כ מחויבין ב"ד לכופו לקיים תנאו עכ"ל. ולמדנו מדבריו שהמתחייב לרבו לא למול במקומו חל החיוב וזה חלק משכר לימודו, הרי שסובר שניתן לקנות שכיר שלא יעבוד ויעשה מלאכה, וע"כ שסובר כסברה שכתבנו שזכה הרב בגופו של התלמיד שנשתעבד לו לענין שחיטה או מילה, ומה שהקשינו מפועל יכול לחזור בו יש לומר שזה שמונע השוכר מהשכיר לעשות מלאכה אינו בכלל עבדות ורק להתחייב לעשות מלאכה זה בכלל עבדות. אלא שלפ"ז יוצא שפועל שחזר בו באמצע היום לא יוכל להשכיר עצמו למלאכה אצל אדם אחר שהרי לענין לא לעשות מלאכה הרי אין בזה עבדות. ובפ"ת סימן שלג סק"ד מבואר שפועל יכול לחזור בו ולהשכיר עצמו לבעל הבית אחר ע"ש, ואפשר לתרץ שמדובר שאין בעל הבית רוצה לשלם לו שכר פעולה של כל היום אלא רק שכר פעולה של חצי יום ולכן יכול גם להשתכר לבעל הבית אחר אבל אם הבעל הבית מוכן לשלם כל שכרו יכול לעכב על ידו שלא להשתכר לבעל הבית אחר. ועוד אפשר לומר שכל ששכר פועל לעשות מלאכה לא התכוון לקנותו לענין לעכב על ידו מלעשות מלאכה אצל השני ולכן כל שחוזר בו שוב אין לבעל הבית עליו

המלמד שלכאורה לא ניתן לשעבד גופו לרב שלא יעשה מלאכה, שאיזה זכות יש שנותן לרב שלא יעשה מלאכה, ואף אם נאמר שזכה המלמד בכוחו של התלמיד על ידי שהתלמיד נתחייב לא לעסוק במלאכת המילה בעיר הזאת קנה המלמד כוחו לגבי עיר הזאת, ואין הכוח שייך לו ואם יעסוק בכך יצטרך לשלם לרבו מה שהרויח ואף שלא קיבל בקנין מ"מ כל שנתחייב לשלם תמורת הלימוד הרי הוא כשכר פעולה שקנאו המלמד על ידי שמלמדו, מ"מ גם אם נאמר כן יחזור בו התלמיד כדין פועל שיכול לחזור בו, אלא שאם היה מתחייב לשלם למלמדו כל מה שירוויח התלמיד ממילה שיעשה בעיר הזאת היה חל ככל שיעבוד נכסים, אבל זה לבד להתחייב לא למול לכאורה יכול לחזור בו.

לכן נראה שלכתחילה יתחייב התלמיד שישלם לרב כל מה שירוויח ממילה בעיר הזאת ויקבל קנין וגם בלי קנין יועיל שהרי זה שכר מלאכתו. ועוד עיצה שיתנה המלמד שרוצה שכר הרבה מאד עבור הלימוד אלא שאם לא יעסוק התלמיד במילה בעיר הזאת הרי המלמד מסכים לוותר על שכר הרב ומלמדו בפחות, ואף אם נאמר שיש בזה אונאה מ"מ באדם אין אונאה שהוא כקרקע, ואף שיש סוברים שאיסור אונאה יש גם בקרקע מ"מ כאן יתכן שבאמת שוה הרבה הלימוד אם יכול למול גם בעיר הזאת, או שכל שיודעים שלוקח יותר משווי הרי זה כמוכר צמד בקר במאתים זוז שאין בו אונאה שאין הדעת טועה בכך, ומסביר הקצה"ח בסימן רכ"ז סק"ה שזה כמתנה על מנת שאין לך עלי אונאה. ונראה שהמתנה על מכירת קרקע גם ר' מאיר מודה שהרי אין דין חזרת אונאה בקרקע, ומה שיש איסור מסתבר שאם הלוקח יודע ומסכים לכך אין גם איסור וצ"ע בסברה זאת ואיני רוצה

עברי חידוש התורה שנעשה עבד.

אכן קשיא מה שאמרו בגמ' ב"מ בדף י' שהבאנו שכל כמה שלא חזר הפועל ידו כיד בעל הבית נראה כסברת המימוני' שזה רק זכות גאולה לחזרה אבל כל זמן שלא חזר קנוי הוא לבעה"ב, אבל לשיטת המהרי"ק שפועל אינו עבד כלל א"כ גם בלא חזר בו אינו קנוי לבעל הבית, וצריך לדחוק שאף שאינו נקנה פועל כעבד עברי מ"מ ידו כיד בעל הבית כל זמן שלא חזר בו.

שאלה ב.

פועל שעובד אצל בעה"ב ומקבל מהבעה"ב שכר שיגיע במונית לעבודה האם הפועל יכול לילך ברגל ולקחת דמי המונית לעצמו, וכן אם נסע הפועל בטרמפ או באוטובוס אם יכול לקחת דמי המונית לעצמו.

תשובה:

אם השיג טרמפ או נסע באוטובוס נראה שיכול הפועל לקבל המעות לעצמו, ואף שיש לומר אומדנא שאילו ידע בעל הבית שיש באפשרותו להגיע בלי מונית לא היה נותן לו דמי מונית מ"מ נראה שאין הולכין אחר אומדנא, וניתן ללמוד דין זה ממה ששינוי בכתובות דף ק"א הנושא את האשה ופסק לזון בתו חמש שנים וגירשה מ"מ חייב במזונות בתה וכן אם נשאת הבת עדיין חייב ליתן לה מזונות עד תשלום חמש שנים, הרי שאף שיש גם אומדנא שנתחייב ליתן לבת אשתו מזונות הוא כדי שיהיה לה ממה להתפרנס אבל כשנשאת ויש לה מזונות מבעלה יש אומדנא שלא נתחייב, הרי מוכח שאין מבטלים התחייבות בגלל אומדנא, ולפי"ז גם אם הפועל ישיג עוד

כלום, אבל אם שכר פועל שלא לעשות מלאכה בזה אינו יכול לחזור בו. עוד יש לומר שאף שפועל יכול לחזור בו מ"מ אם קיבל שכר פעולתו של כל היום צריך להחזיר לבעה"ב שכרו של חצי היום כמבואר בסימן של"ג ס"ד, ואם שכרו לא לעשות מלאכה ובא לחזור בו צריך השכיר להחזיר מה ששואה אי עשית המלאכה כמה היא שואה לשוכר ואז יכול לחזור ולעשות מלאכה, כן נראה בהבנת דברי החת"ס.

ובהאי עניינא קשיא לי מה שפסק שם המחבר שפועל שקיבל שכרו בתחילת היום ואין לשלם לבעל הבית שמ"מ יכול הפועל לחזור בו ומקורו מהמהרי"ק, ובקצה"ח שם סק"ו הביא מתשובת מיימונית שחולק על זה וסובר שכל שאין לפועל מעות להחזיר אינו יכול לחזור בו. ותוכן מחלוקתם של המהרי"ק והתשובת מימוני' לפי המתבאר שם כך שדעת המימוני' שאף שחדשה תורה שיכול אדם למכור עצמו לעבד עברי מ"מ נתנה תורה זכות לעבד לפדות עצמו אם מצא כדי גאולתו וכן אמה עבריה יש לה זכות לפדות עצמה שנאמר והפדה, ולכן כל פועל יש לו זכות זו ויכול לחזור בו, אלא שיש הפרש בין פועל לעבד, שעבד עברי כבר שילמו לו עבור קנייתו לכן אינו יכול לפדות עצמו אלא כשיש לו להחזיר דמים שקיבל בעד השנים שיוצא אבל פועל שמשלמים לו בסוף חוזר בו ומקבל שכר פעולתו עד עכשיו, אבל פועל שכבר שלמו לו מראש דינו כעבד שאינו חוזר כל זמן שלא ישלם. ודעת המהרי"ק סובר שפועל אינו כעבד ורק בעבד יש דין גאולה ופדיון אבל פועל אינו עבד כלל ויכול לחזור בו. ונראה שלפי המימוני' מה שדרשו כי לי בני ישראל עבדים ולא עבדים לעבדים היינו עבדים בלי זכות גאולה, ולדעת החולקין לי בני ישראל עבדים אבל פועל אינו עבד כלל ועבד

משפחתו אשר לולי הכרטיס לא היו נוסעים כלל.

תשובה:

בחו"מ סימן קפג ס"ו וס"ז מבואר בשליח שקנה דבר עבור משלח והוסיפו לשליח יותר מהמדה חולקין בתוספת השליח והמשלח, ונחלקו הפוסקים הראשונים בטעם הדבר, דעת רש"י שהוא מחמת ספק למי נתכוון המוכר ליתן התוספת לשליח או לבעל המעות, היינו אם נתן לאיש הזה שהוא השליח או נתן למי שקנה אצלו וזה המשלח ולטעם זה אם המוכר אמר בפירוש שנותן לשליח הכל לשליח. ויש ראשונים שכתבו בטעם הדבר שגם שוודאי שנתכוון ליתן לשליח מ"מ זה שנותן לו הוא בגלל שקנה ונמצא שהמשלח גרם לשליח הנאה ולכן מקבל חלק דהיינו חצי. ומעתה בנידון דידן שנותנים לכל אחד שנוסע הרבה וזה מוכיח שנתכוונו ליתן לבעל המעות אבל מצד שני מי שיקנה הרבה כרטיסי נסיעה ויחלקם לאחרים או ימכרם אם גם אז יקבל הקונה אחד יותר זה מוכיח שנותנים למי שקונה ומשלם ולכן הכל לבעל המעות, אבל אם רק נותנים למי שנוסע הרבה אבל לקונה הרבה כרטיסי נסיעה ואינו נוסע בעצמו אם אז לא נותנים, בזה נראה שחולקין, שהרי בגלל שניהם הבעל המעות והנוסע קיבל הכרטיס ויחלוקו. ובאופן שיאמרו או נוהגים לתת לנוסע גם כשנוסע בשליחות בזה תלוי במחלוקת הראשונים לדעת רש"י הכל לשליח ולדעת ראשונים אחרים יחלוקו שהרי בגלל המשלח נהנה השליח והרמ"א שם פסק כדעת רש"י.

ובמה ששאלת אם מקבל הכרטיס נסע למקום נופש וכו' יש לדון בזה

עבודה וגם השני יתחייב לו ליתן לו עבור מונית יתחייבו שניהם וכש"כ כשהשיג טרמפ שזה כאילו קבלה הבת מתנה מזונות שזה בודאי אינו פוטר את המתחייב וחייב גם הוא ליתן דמי מזונות, אכן לילך ברגל יש לעיין לפי מה שמבואר במשנה במסכת דמאי פ"ז מ"ג שפועל שעובד אצל בעל הבית ומזונות הפועל על בעל הבית ואינו מאמין לבעה"ב שהפריש מעשר נוטל גרוגרת אחת ואומר זו ותשע הבאות אחריה עשויות מעשר ראשון על תשעים שאני אוכל זו עשויה תרומת מעשר וחושך גרוגרת אחת [וברע"ב נמנע מלאכול גרוגרת אחת כנגד אותה של תרומת מעשר שהפריש שלא יהיה גוזל את בעל הבית] רשב"ג אומר לא יחשוך מפני שהוא ממעט מלאכתו של בעל הבית [וברע"ב ויקנה גרוגרת אחת ויאכל שאם לא יאכל מרעיב עצמו וממעט מסעודתו ונמצא ממעט בכך מלאכתו של בעה"ב שלא יוכל לעשות מלאכת בעל הבית] ע"כ, ומעתה בנידון דידן ג"כ אם ילך ברגל יהיה עיף במלאכת בעל הבית או יבוא מאוחר לעבודה, לכן אם זה שנתן לו כסף למונית המטרה שלא יתעייף ושיבא בזמן אסור לו לילך ברגל ולבוא מאוחר גם באוטובוס אסור, אלא שאם יודע שיבא בזמן מותר לו לנסוע באוטובוס אבל ברגל תלוי אם זה מלאכה שהליכה ברגל משפיע הרי המשנה אסרה והארכתי בזה בתחומין כר"י.

שאלה ג.

שד"ר או משגיח כשרות שנוסע בשליחות חברה וכיון שנוסע כמה פעמים מקבל כרטיס אחד בחינם למי שייך הכרטיס שקיבל, וכן אם מקבל הכרטיס נסע למקום נופש שאם לא היה זוכה בכרטיס לא היה נוסע כלל, או כשנסע בליווי בני

כמציע ומתחיל ומגיע להם כדין מתחיל, ובזה יש כמה פרטי דינים כמו מתחיל מצד אחד או מתחיל משני צדדים וכנראה שלא בדוגמא זאת השאלה, עכ"פ אם בשימוש עבור עצמו יש הפסד לבעל החברה אסור, אבל להשתמש בסודות לעניינים אחרים שאין בעל החברה נפסד מזה בזה דינו כזה נהנה וזה לא חסר ומסתבר שמוותר.

ובמה ששאלת במנהג אצל "דרייבערים" שהשד"ר החליט לנסוע בפעם הבאה לבד בלי דרייבער או עם דרייבער אחר, שא"צ לשלם לדרייבער הראשון עבור ההנאה של הכתובות שקיבל ממנו. דלכאורה הדרייבער "חסר" בזה שהשד"ר משתמש בסודותיו. ונראה שאם כך המנהג יוצא שמתחילה כשהדרייבערס מקבל תשלום זהו תשלום גם עבור שלומד מי הם הנדיבים ויתכן שאם יבוא להסיע אחרים באמת יבקש עוד תשלום.

בנפק"מ בין דין נהנה למשתרשי ליה, דבנהנה אם זה ע"י מעשיו כגון: אוכל מתנות כהונה יכול לומר הייתי מתענה, אבל משתרשי ליה חייב, דהיינו כשיש לו רווח ממון.

שאלה ד.

עובד בחברה ותוך כדי עבודה למד הרבה סודות אם יכול להשתמש בסודות אלו לתועלת עצמו.

תשובה:

נראה אם בזה שישתמש בסודות יצא הפסד לבעל החברה כגון מתווך שנודע לו סודות וידיעות מי מעוניין למכור והלך העובד שלא בשעות עבודה והציע לאחרים דירה והבעל הבית מפסיד בזה, וכל שזה נהנה וזה חסר צריך לשלם וממילא אסור לו להשתמש בסודות כשאינו משלם עבורם, וביותר בדוגמא של מתווך יש להחשיב את החברה